

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ**

Навчально-науковий Інститут лісового і садово-паркового господарства

Кафедра ландшафтної архітектури, садово-паркового господарства
та урбоекології

Пояснювальна записка

до дипломного проекту
освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр спеціальності
191 «Архітектура та містобудування»
освітньо-професійної програми
«Ландшафтна архітектура»
на тему:

**«Проект архітектурно-ландшафтної організації території
храму Святої Софії Премудрості Божої у місті Винники
Львівської об'єднаної територіальної громади»**

Виконав ст. гр. А-41
Окрепкий І.П.

Керівники:
проф. Шульга Г.М.
ст. викл. Пархуць Л.В.

Рецензент:

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
ННІ лісового та садово-паркового господарства
кафедра ландшафтної архітектури, садово-паркового господарства та
урбоекотлогії

освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр
спеціальність 191 «Архітектура та містобудування»,
освітньо-професійна програма «Ландшафтна архітектура»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри Генік Я.В.
“_____” _____ 2024 р

ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ СТУДЕНТУ

Окрепкий Іван Петрович

1. Тема проекту: **«Проект архітектурно-ландшафтної організації території храму Святої Софії Премудрості Божої у місті Винники Львівської об'єднаної територіальної громади»**

керівники проекту: професор Шульга Г.М., ст. викладач Пархуць Л.В.,
затверджені наказом вищого навчального закладу від 7 травня 2024 № С-309

2. Строк подання студентом проекту: 14 червня 2024 року.

3. Вихідні дані до проекту: ситуаційні схеми, топографічний план М 1:500, ортофотоплани, статистичні дані, довідкова література;

4. Зміст пояснювальної записки:

Анотація; Вступ; Розділ 1. Досвід архітектурно-ландшафтної організації території сакральних об'єктів; Розділ 2. Урбоекотлогічні особливості території проектування; Розділ 3. Архітектурно-планувальне рішення; Розділ 4. Безпека праці та цивільний захист; Висновок; Список використаних джерел; Додатки.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):

ситуаційні та аналітичні схеми, опорний план, фрагмент генплану міста, фотофіксація об'єкту, генеральний план, плани, фасади, розріз, перспективні зображення.

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1			
Розділ 2			
Розділ 3			
Розділ 4			

7. Дата видачі завдання 7 травня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Терміни виконання етапів проекту	Примітка
1	Проробка основного архітектурного рішення	17.05.24	
2	Розробка генплану	24.05.24	
3	Розробка планів, фасадів, розрізу	31.05.24	
4	Візуалізація та графічна подача проекту	07.06.24	
5	Написання та оформлення пояснювальної записки	14.06.24	

Студент _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи) _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Окрепкий І.П. Проект архітектурно-ландшафтної організації території храму Святої Софії Премудрості Божої у місті Винники Львівської об'єднаної територіальної громади. – Рукопис. Кваліфікаційна робота (дипломний проект) за спеціальністю 191 «Архітектура та містобудування» освітньо-професійною програмою «Ландшафтна архітектура». - НЛТУ України, Львів – 2024.

В дипломній кваліфікаційній роботі бакалавра проаналізовано світовий та вітчизняний досвід архітектурно-ландшафтної організації територій сакральних об'єктів, вивчено практику планування функціональних зон та озеленення. На основі вивчення урбоекоекологічного стану території проєктування запропоновано сучасні підходи до організації основних складових сакрального об'єкту. З урахуванням норм та правил забудови запроєктовано плебанію як одну із складових сакрального комплексу.

Ключові слова: сакральна архітектура, плебанія, функціональне зонування, організація ландшафту.

RESUME

Okrepky I.P. The project of the architectural and landscape organization of the territory of the Church of Saint Sophia of the Wisdom of God in the city of Vinnyki of the Lviv United Territorial Community. - Manuscript. Qualification work (diploma project) in specialty 191 "Architecture and urban planning" educational and professional program "Landscape architecture". - NLTU of Ukraine, Lviv - 2024.

The bachelor's diploma thesis analyzed the world and domestic experience of the architectural and landscape organization of the territories of sacred objects, studied the practice of planning functional zones and landscaping. Based on the study of the urbo-ecological state of the design territory, modern approaches to the organization of the main components of the sacred object are proposed. Taking in to account building norms and rules, the presbytery was designed as one of the components of the sacred complex.

Key words: sacred architecture, plebany, functional zoning, landscape organization.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ДОСВІД АРХІТЕКТУРНО-ЛАНДШАФТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ САКРАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ	7
1.1. Сакральні об'єкти в урбанізованому середовищі	7
1.2. Функціональні зони та організація ландшафту	14
РОЗДІЛ 2 УРБООКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІЇ ПРОЄКТУВАННЯ	17
2.1. Коротка історія забудови Винник	17
2.2. Містобудівна ситуація та умови проєктування	20
2.3. Ландшафтний аналіз території	21
РОЗДІЛ 3. АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНЕ РІШЕННЯ	24
3.1. Функціональне зонування території	24
3.2. Планувальне рішення	25
3.3. Архітектурне рішення	26
3.4. Озеленення та благоустрій	28
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	30
ДОДАТКИ	33
Додаток А Інвентаризація насаджень на території церкви Святої Софії Премудрості Божої у м. Винники	33

ВСТУП

Актуальність теми. Храмова архітектура України – вагома складова культури, де виражаються духовні цінності народу та його мистецтво. Організація простору навколо християнських храмів має важливе значення з точки зору естетики, композиції, екології міського середовища та безпечного перебування людей. Потреба в озелененні сакральних ділянок виникла не так давно. Вона зумовлена сплеском духовного відродження та масштабним будівництвом християнських храмів, особливо на західних областях України. На сьогодні ми маємо незначний досвід організації територій, на яких побудовані християнські храми. Однак, для проєктантів немає вироблених правил та норм щодо формування функціональних зон, озеленення та благоустрою навколо храмових ділянок. Актуальність даної кваліфікаційної роботи зумовлена потребою розробити якісний приклад ландшафтно-архітектурної організації сакрального простору.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема бакалаврської роботи відповідає одному із напрямків наукової роботи кафедри ландшафтно-архітектури, садово-паркового господарства та урбоекології НЛТУ України «Трансформаційні процеси в насадженнях урбанізованих і техногенно порушених екосистем Західного регіону України», № держреєстрації 0121U112039 від 07.07.2021р.

Мета роботи – розробити проєктні пропозиції з облаштування простору навколо храму Святої Софії Премудрості Божої у м. Винники.

Завдання, які поставлені в роботі. Для реалізації мети в даній бакалаврській роботі поставлені наступні завдання:

- вивчити вітчизняний та закордонний досвід архітектурно-ландшафтно-архітектурної організації сакральних територій;
- вивчити урбоекологічні особливості території проєктування;
- запропонувати архітектурне вирішення плебанії;
- запропонувати озеленення та благоустрій території;
- розробити рекомендації щодо безпеки праці під час будівництва та цивільного захисту.

Об'єкт проектування – територія християнського храму Святої Софії Премудрості Божої у м. Винники.

Новизна роботи – запропоновано нові підходи до функціональної організації сакрального об'єкту, доповнено теорію та практику організації озеленення на складному рельєфі.

Структура та обсяг роботи. Бакалаврська кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, літературних джерел та додатків. Основний текст викладений на 25 ст., загальний обсяг роботи 33 ст.

РОЗДІЛ І

ДОСВІД АРХІТЕКТУРНО-ЛАНДШАФТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ САКРАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ

1.1. Сакральні об'єкти в урбанізованому середовищі.

Перші християнські храми мали невеликі ділянки, тому на них не було активно розвинене озеленення. Інколи базиліки, готичні собори, церкви своїми розмірами, а зокрема, площею, перевищували земельну ділянку, на якій розташовувалися. Наприклад головні собори у Флоренції, Парижі, Нюрберзі, Ерфурті формувалися у досить затисненому міському просторі, однак їхні розміри не поступалися міським відкритим просторам (рис.1.1.). У Європі велике піднесення храмового будівництва відбулося у X-XIII ст. Це був період розквіту романської та готичної архітектури, яка в більшості проявила себе у сакральній архітектурі, рідше у громадській. Романські та готичні собори у містах будували масштабними, високими, які ставали активними домінантами та орієнтирами для місцевих мешканців та прибульців з інших міст та сіл (рис.1.2.).

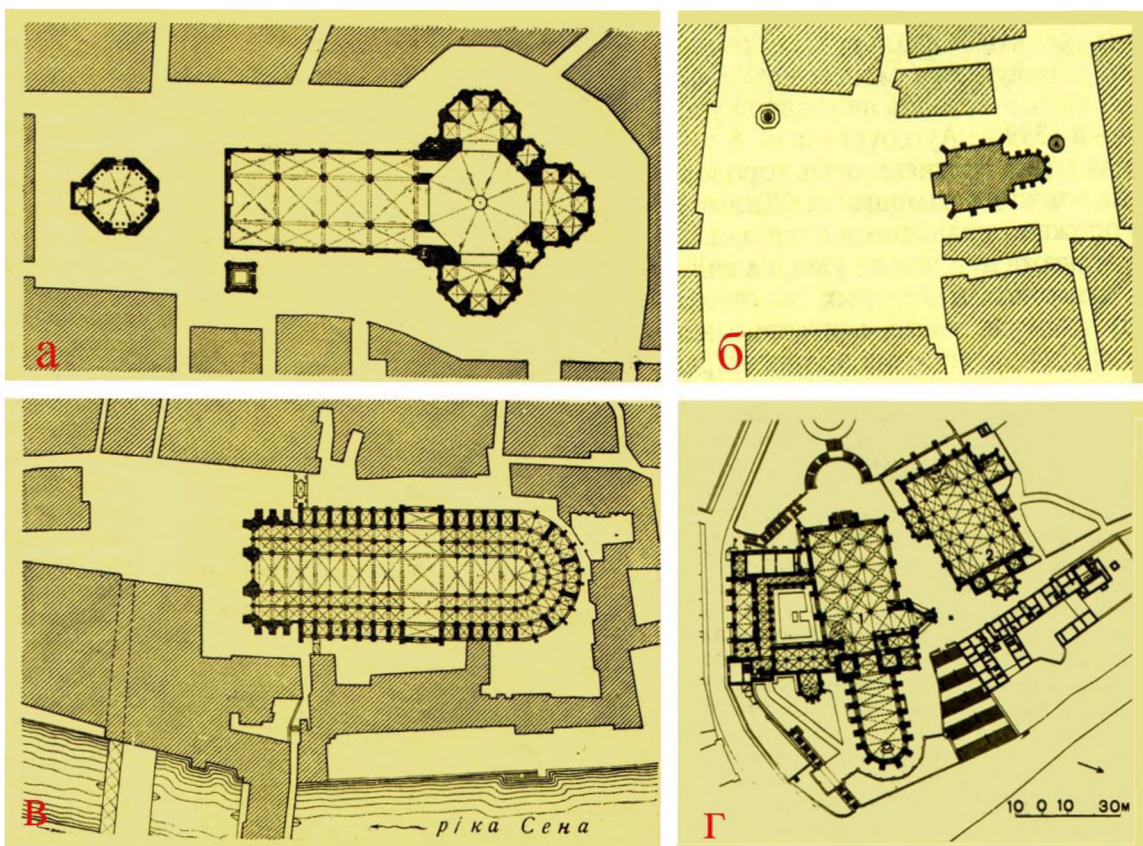

Рисунок 1.1. Міські відкриті простори перед головними соборами:
а) у Флоренції; б) у Нюрберзі; в) у Парижі; г) у Ерфурті.

Першочерговим завданням для архітекторів та замовників того часу було відобразити велич християнського вчення у матеріальних формах, запровадити нову мораль, культуру та естетику як у містах, так і в селах. В сучасному релігійному розумінні це означає надати певному простору сакральність або ієрофанію. Ряд архітекторів цей акт називають вибухом простору, в результаті чого у доквіллі відділяється територія, яка буде якісно відрізнятися від решти територій [Юрчишин, 8].

Принцип формування міського простору у середньовічних містах, які закладалися на магдебурзькому праві, передбачав включати собори як головну складову середмістя. Для них відводилася окрема ділянка, як правило поблизу ринкових площ. Інколи собори безпосередньо виходили своїми фасадами на ринкову площу, активно формуючи архітектурний простір середмістя. В таких випадках архітектура соборів була одним із елементів, які формували міську тканину. Часто собори ставили так, щоб закрити перспективу головної вулиці. Для цього вулиці, що вели до храмів могли бути дещо скривлені. Для храмів обирали найкращі місця, а особливо на підвищенні.

Рисунок 1.2. Собор Санта Марія дель Фіоре – головна домінанта середмістя Флоренції.

Однак, не завжди міської землі було достатньо для величних храмів. Брак міської землі не давав можливості освоювати великі площі навколо соборів. Як правило, навколо храмів залишалися невеликі ділянки де могла зростати трава і кілька дерев з чагарниками. Тому озеленення виглядало досить скупим. Християнські громади більше дбали про внутрішнє наповнення храмів, аніж про впорядкування зовнішнього простору. До того ж міські мешканці більше намагалися виразити свою культуру у камені і менше у садівництві [Soley, 140].

Натомість у монастирських комплексах активно розвивалися садівництво, городництво та декоративні сади. Монастирі зазвичай мали достатньо землі, щоб формувати малі декоративні сади у кляузурх та навколо храмових просторах (рис.1.3). У певні часи монастирські сади змінювали свою стилістику від простих облаштувань у романо-готичний період до складних декорацій у період відродження та бароко (Тарас, 107-208). Здебільшого монастирі розташовувалися за межами міст і часто ставали потужним рушієм у формуванні забудови на прилеглих територіях. Культура ведення сільського господарства у монастирях сприяла формуванню аграрних ландшафтів. Інколи сам рельєф підказував локацію монастиря. У такому випадку архітектура монастирського комплексу органічно поєднувалася із ландшафтом, доповнюючи його і створюючи з ним привабливий образ, який захоплював більшість паломників чи просто відвідувачів (рис. 1.4).

Рисунок 1.3. Монастирські сади у дворах: а) Цистеріанське абатство в Госцікуві Парадижі; б) Катедральний соор Івана Хрестителя у Камені Поморському (джерело [18]).

У наш час, із проголошенням незалежності України, активізувалося будівництво храмів. В кінці ХХ - початку ХХІ ст. у панорамі багатьох міст та сіл появилися нові силуети храмів. На відміну від багатоповерхових житлових

будинків, які змінили образ міст [Дідик, 95], вносячи крупний масштаб, нові форми та колористику відмінну від архітектурного середовища середини ХХ ст., сакральна архітектура навпаки – збагатила цей образ. Правда, не у всіх містах і селах сформувалися довершені сакральні об'єкти. Фахівці з архітектури стверджують, що архітектурні форми багатьох нових церков низького гатунку [Посацький, 147], до того ж оточення їх не впорядковане належним чином. У містах та селах відповідно до норм виділяють значну кількість землі, щоб організувати простір і забезпечити відповідне функціонування усіх складових храмових комплексів. На цих територіях проявляються нові підходи до організації простору, нові тенденції озеленення та благоустрою.

Рисунок 1.4. Бенедиктинське абатство у Тинці. (джерело [18]).

У сільській місцевості сакральна архітектура виступала активною домінантою у панорамі села. Зазвичай храми та їх землі розташовувалися у центральній частині села на високому пагорбі біля ріки або при злитті двох річок. Храми активно впливали на формування силуету села. Інколи форма храму ставала знаковою для села. В рідкісних випадках громада мала два-три храми, що збагачувало сільський культурний ландшафт (рис.1.5). Роман Лозинський звертає увагу, що архітектура церков є своєрідним і символічним ідентифікатором релігійної та культурної приналежності громад [Лозинський,

145]. Не менш важливим ідентифікатором можна вважати і ландшафт, а особливо тоді, коли він органічно поєднаний із архітектурою.

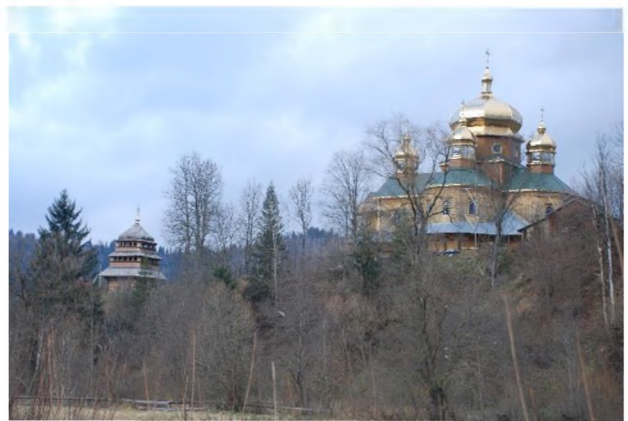

Рис. 1.5. Культурний ландшафт центральної частини села Волосянка Славської об'єднаної територіальної громади.

Ірина Дида, досліджуючи зв'язки української архітектури із природним довкіллям, приходять до висновку, що визначні будівлі ніколи не відривали штучною забудовою від природи. З найдавніших часів людина і суспільство розглядали свій зв'язок із природою як партнерський. Будівлі були звернені до природного оточення і не намагалися відмежуватися від нього [Дида, 123]. В цьому контексті українські храми влаштовували на підвищеному пагорбі або на місцевості, яка добре оглядалася (рис.1.6).

Оточення храмів не було перевантажене спорудами, малими архітектурними формами, рослинністю та елементами благоустрою. Лише найбільш необхідні елементи розташовувалися поруч храмів: дзвіниця, ворота, каплиця, кладовище. Із зелених насаджень як правило висаджували липи, рідше дуб або ясен. Уже в наш час все ширше стали використовувати декоративні хвойні насадження. Також важливо прийняти до уваги думку Ірини Дида, що в українській практиці майже не використовувалися методи регулярного

(геометричного) планування. Розташування будівель та споруд базувалися на основі вільної композиції, підпорядкованій рельєфу місцевості.

а

б

Рисунок 1.6. Дерев'яні храми в ландшафті бойківських сіл: а) Верхня Рожанка; б) Нижня Рожанка.

Із зарубіжної практики можна виділити два протилежних підходи до організації простору навколо храмів. Перший підхід передбачає вираження архітектурного об'єкту шляхом надання йому форми, кольору, фактури та розташуванням у ландшафті так, щоб був відкритий зв'язок архітектури та довкілля. Прикладом можуть бути дерев'яні церкви XI-XII ст. у Норвегії. Церква в Урнесі відома своїми різьбленими панелями, які збереглися ще з 1050 року і демонструють широко поширений у Скандинавії так званий «звіриний стиль» [19]. Храм розташований у долині річки на відкритому просторі серед високих гір. Навколо ставкірки огорожа із каменя із воротами, а в середині подвір'я – кладовище (рис. 1.6)

Рисунок 1.6. Культурний ландшафт Урнесе, який наділений сакральним змістом, - приклад відкритості архітектури на ландшафт.

Ставкірка у Бургунні побудована у 1150-1180 рр. у долинному просторі серед гір. Відображає класичну каркасну конструкцію, яка збереглася до наших днів без технологічних та стилістичних змін [20]. На території крім храму розташована дзвіниця XIII ст., нова церква 1868 р. та цвинтар. Ставкірка в Бургунні, як і в Урнесе, має низьку кам'яну огорожу, яка доповнюється елементами дерев'яної огорожі. (рис.1.7).

Рисунок 1.7. Культурний ландшафт в Бургунні.

Другий підхід передбачає організацію закритого, затисненого міськими будівлями простору. Тут велика увага приділяється дизайну середовища і його складовим. Кожен елемент продуманий і має місце серед інших. Прикладом може слугувати латинський костел у невеликій сільській місцевості Заувальд що в Австрії (рис.1.8).

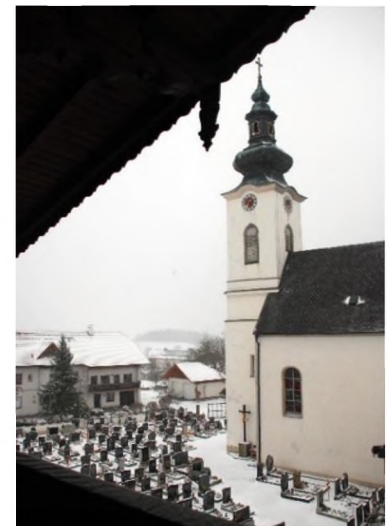

Рисунок 1.8. Подвір'я навколо костелу у місцевості Заувальд (Австрія).

В обидвох випадках на подвір'ях ставкірок чи костелів відсутні деревні та чагарникові насадження. Трав'яний покрив – єдиний природний елемент, який присутній в озелененні території храмів. Прийнято мінімалізм в озелененні.

Роговський С.В. на основі досліджень сакральних об'єктів приходять до висновку, що спосіб озеленення культової споруди залежить від особливостей храму, конфесійної приналежності, місцевого рельєфу та містобудівної ситуації. Одночасно озеленення повинно виокремити об'єкт із навколишнього середовища, підкреслити його значущість і відмежувати від решти об'єктів [Роговський, 49].

1.2. Функціональні зони та організація ландшафту.

У містах, де переважно є невеликі ділянки і мало простору для забудови функціональні зони подрібнені. У православних та греко-католицьких церквах зазвичай територію при храмах поділяють на три основні зони: сакральну (храм з площею перед ним і простір навколо храму), житлову (плебанія із декоративним садом та городом), реколекційну (будинок та прилегла територія, де відбуваються виховання, навчання духовні віднови). Наприклад, православна церква Святої Покрови у м.Чорткові має ці три зони. До сакральної зони належать: храм, площа перед храмом, дзвіниця (праворуч), розп'яття Христа (ліворуч), тематичні сади, які насичені біблійною символікою. Вздовж підпірної стіни влаштована «Хресна дорога», джерело і купіль, далі «Вифліємський сад», по інший бік – «Водопад», «Сад Витанія». До житлової зони відносяться будинок священника, малий сад. До реколекційної зони належить малий декоративний сад (рис.1.9).

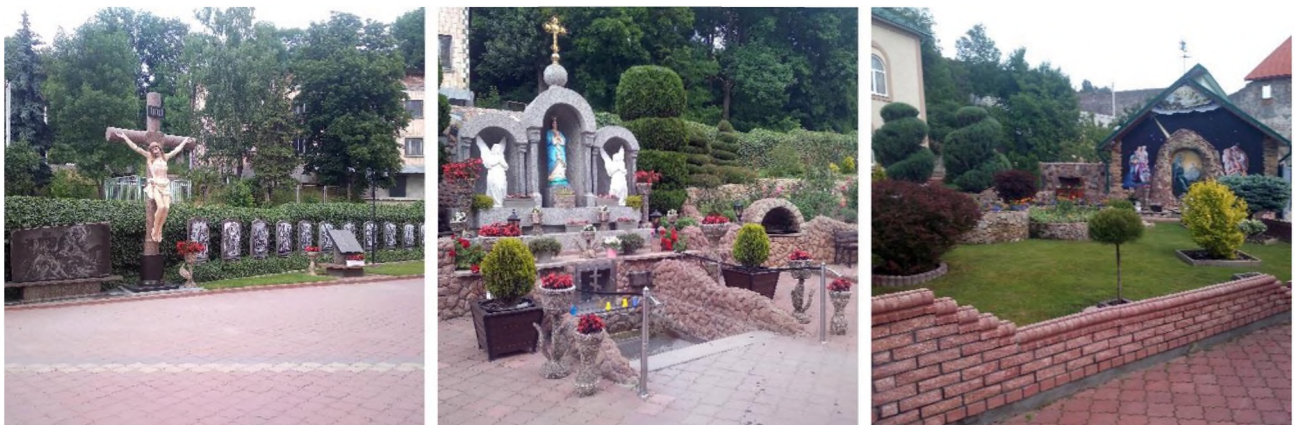

Рисунок 1.9 Озеленення простору церкви Покрови у місті Чорткові.

На територіях соборних храмів та осідках єпископів крім вище згаданих об'єктів ще можуть влаштовувати каплиці, фігури Христа і Богородиці, літні амфітеатри із сценами, дитячі простори, місця для усамітнення. Яскравим прикладом може бути простір навколо колишнього монастиря, а тепер єпископської резиденції у Чорткові. Тут можна побачити багатство садово-паркових та квіткових композицій (рис.1.10).

Рисунок 1.10. Організація простору навколо єпископської резиденції Буцацької єпархії у Чорткові.

Ряд науковців виділяють чотири основні зони: вхідну, храмову, допоміжного призначення, господарчу [Котовська, 127]. Кожна із цих зон наповнена різними об'єктами. Деяке простіше зонування використовується для храмів, розташованих у сільській місцевості. Там зазвичай виділяється храмова зона, зона кладовища та зона господарського призначення. В рідких випадках можна виділити вхідну зону із брамою та простором перед нею. В сучасних храмах почали виділяти меморіальні зони, пов'язані із пам'яттю про особливо важливі події.

У сільській місцевості архітектура храмів органічно поєднувалася із місцевим ландшафтом. Місце для церкви вибиралось на підвищеному пагорбі у центрі села. Громада дбала за добрий огляд храму, а отже, розчищала територію від самосіву, косили траву, садили квіти. Таким чином навколо

церкви формувалося впорядковане природне середовище, яке разом із сакральною архітектурою формували культурний ландшафт. Цей ландшафт органічно поєднував у собі усі якості природної основи: рельєфу, насаджень, водних поверхонь, панорам, далеких перспектив та матеріальних форм: церков, дзвіниць, вхідних воріт, каплиць, плебаній, кладовищ (рис.1.11). Громада не вносила у цей ландшафт декоративні форми, регулярність планування, симетричні композиції, натомість дбала про чистоту і культуру простору, який мав би бути наповнений християнською символікою.

Останнім часом декоративна рослинність все частіше використовується для ландшафтного дизайну навколо храмів [21, 22]. Сьогодні культура стрижених рослин та геометричних форм проникає на території храмів, поєднуючись із природними формами. Великого емоційного збагачення надає відкритість простору, а особливо у гірські місцевості. Навіть церкви, які збудовані у долинному просторі виграють у композиційному відношенні завдяки вдалому поєднанню незначного рельєфу, поодинокими природними насадженнями та великою кількістю низкорослої рослинності як природної, так і декоративної.

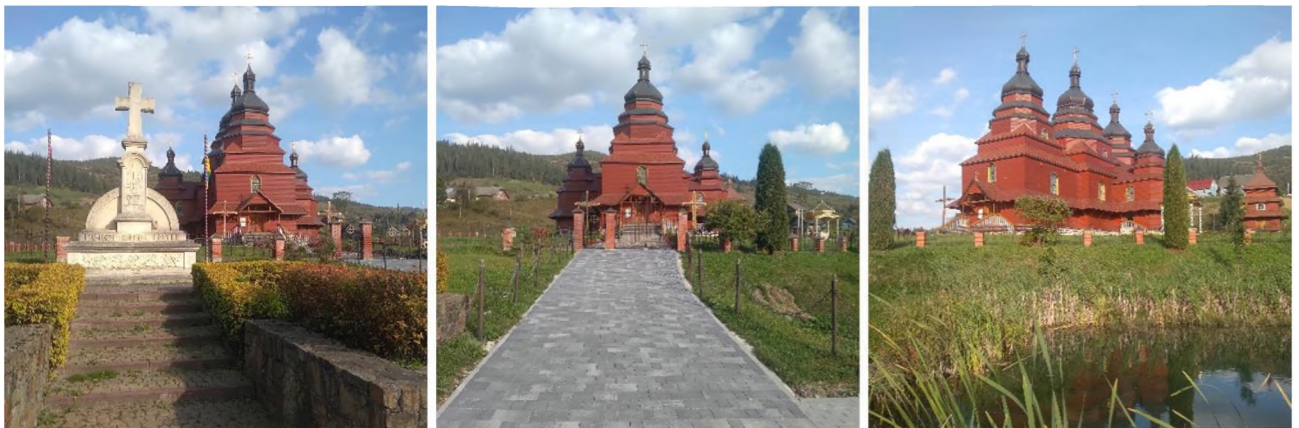

Рисунок 1.11. Організація простору навколо церкви Перенесення мощів св. Миколая у Волосянці.

РОЗДІЛ II

УРБООКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІЇ ПРОЄКТУВАННЯ

2.1. Коротка історія забудови Винник.

Поселення, де оселились постійні мешканці Винник, знаходилось між горами Лисівка та Жупан у верхній частині однієї з допливів річки Маруньки в урочищі Торговиця. Львівські хроніки подають нам першу згадку про Винники, яка відноситься до княжої доби. Хроніка вказує, що князь Лев подарував у вічне володіння села Малі Винники, Підберізіці та млин Сільський Кут за вірну службу своєму вйтові Бертольдві, який був німецького походження. Назва міста походить від «вінярень», які тут знаходились і з яких виготовляли вино для столу галицьких князів. Місцевих виноградарів у народі називали "винники". У XVI ст. у Малих Винниках з'явився майдан, який носив назву Торговиця. Тут відбувались віча, вирішувалися важливі господарські справи, карали злочинців, а у певні дні тижня відбувалися великі ярмарки. Цей майдан проіснував до початку XX століття.

Винниківський замок, заснований у XIII-XIV ст., входив до мережі оборонних споруд, які оточували княжий Львів. Спершу замок був дерев'яним, а у XVI-XVII ст. на його місці збудували кам'яний, який поділявся на верхній та нижній. Про його фортифікаційні можливості свідчить велика кількість підземних ходів та галерей. Замок неодноразово витримував облоги, хоча самі Винники були не раз знищені ворогом. У 1675 році поблизу Винниківського замку відбулась знаменита Лисиницька битва. Після появи регулярної армії у XVIII ст. Винниківський замок перестав відігравати роль фортифікаційної споруди і перетворився на замок палацового типу.

Перед приходом Австрійської влади у 1750-х роках замок продали єпископу Самуелю Гловінському, який заснував тут монастир ордена піарів. До монастиря також відійшли ряд земельних ділянок тодішнього села. Саме село неодноразово переходило у власність до різних магнатів.

У 1785 році австрійський цісар Йосиф II переселив у Винники 32 німецькі сім'ї [Штойко, 69]. Так утворилась колонія Вайнберген - найчисленніша

німецька колонія в Галичині. Вона була окремою адміністративною одиницею, мала окрему школу з німецькою мовою навчання і свою кірху. Колоністи були поселені на давніх землях Винник. Переселенцям з Німеччини надавались значні пільги - вони отримували великі ділянки землі, реманент, муровані будинки, господарські споруди, на десять років звільнялись від податків, данини і десятин. Переселенці будували тут невеликі винні і броварські підприємства.

Рисунок 2.1. Карта фон Міга 1779 року із зображенням колишнього замку, пристосованого для монастирських потреб.

У 1779 році спеціальним декретом австрійської імператриці Марії-Терези у Винниках ліквідували монастир ордена піярів, а потім зруйнували замок. На його руїнах заснували тютюнову фабрику, яка стала однією з найбільших фабрик тютюну у Галичині. Після ряду перебудов фабрику обладнали машинами. Спершу тут працювало близько 800 осіб, а у 1811 р. - 885 робітників. На фабриці існував свій млин та ряд складських приміщень. Протягом XIX століття фабрика зазнала близько 12 перебудов та реконструкцій. На початку XX століття для потреб тютюнової фабрики була

збудована залізнична колія Львів-Винники. Проходила вона з північної сторони міста до теперішньої вулиці Івасюка, а далі виходила на залізничну станцію м. Винники.

Рисунок 2.2. Карта фон Міга 1867 року із зображенням тютюнової фабрики на місці замку та німецької колонії Вайнберген.

Система розселення в межах сучасного міста Винник складається з кількох окремих історичних поселень, різних за часом свого виникнення, соціально-економічним статусом, а відтак, і формою планувально-просторової структури та забудовою. Ядром міста стало село Малі Винники, а з розвитком тютюнової промисловості - місто Винники. На захід від міста Винник (тепер район вулиці Забава та Винниківського озера) знаходилось село Млинівці, перша письмова згадка якого датується 1453 роком. У селі був панський двір, кілька млинів зі ставками, кузня та шинок. У 1542 - 1568 роках між власниками Винник та Млинівців велися судові процеси щодо встановлення межі між цими поселеннями. В кінці XVII ст. до міста приєднали село Млинівці та німецьку колонію Вайнберген.

Сучасні Винники включають в себе ґрунти з такими історичними назвами: Ланки від Лисинич, Лисиницьку гору, Півмірки від Лисинич, Нивки за Верболомом, За Верболомом, Під Островом, За Стодолою, За Фігурою,

Німецьку колонію Вайнберген, Нивки, За Дібровою, На Пастернаку, Лазки, Млинівці, Забава, На Бліху, На Прісках, За Городом.

Найбільш освоєною в минулому і добре збереженою частиною території, що відрізняється традиційним характером середовища і значною кількістю об'єктів культурної спадщини є центральна частина міста Винник.

2.1. Містобудівна ситуація та умови проєктування.

Ділянка, яка відведена для проєктування, розташована у центральній частині Винник на головній транспортній артерії міста вулиці Галицькій, що пов'язує з містом Львів і має вихід на автомобільну дорогу у напрямку міста Тернополя. Архітектура храму Святої Софії Премудрості Божої розроблялася у 1990-х роках архітектурною майстернею «Арніка», зокрема, авторами Б.Черкесом і К.Малярчуком. На сьогодні храм збудований до рівня стін (рис. 2.3). Наступний етап – накриття храму куполом.

Рисунок 2.3. Незавершене будівництво храму Святої Софії Премудрості Божої у Винниках.

При коригуванні генерального плану міста Винник у 2003 р. визначався історичний ареал території міста (ДПМ «Містопроект»). У пояснювальній записці автори зазначили, що історичні складові Винник, які зберегли цінний архітектурно-планувальний спадок, повинні залишитись на майбутнє, а сучасна забудова не повинна пригнітати комплекси, що склались, послаблюючи їх емоційні якості. Кожна архітектурна пам'ятка виражає художні ідеї свого часу і одночасно становить частину сучасного образу міста, стимул його емоційної виразності.

Автори проекту пропонують композицію Винник розглядати як результат розвитку в просторі і часі художніх та функціонально закономірних зв'язків. Відмирання одних функцій та їх заміна іншими в процесі розвитку міста приводить до перерозподілу композиційних акцентів у загальній просторовій структурі Винник. Система міста, що постійно трансформувалась, все ще зберігає у собі ті елементи, які пристосувались до історичних умов та знаходили собі місце у мінливій просторовій композиції. Композиційний акцент та містоформує значення цих елементів є стабільне на різних етапах історичного розвитку.

Межі ділянки винесені на місцевість. З території ділянки відкривається обширна панорама на місто завдяки високому пагорбу. Сусідні території здебільшого житлово-громадського призначення, рідше – громадського та сільськогосподарського використання. Зонування прилеглих територій подано на рис. 2.4.

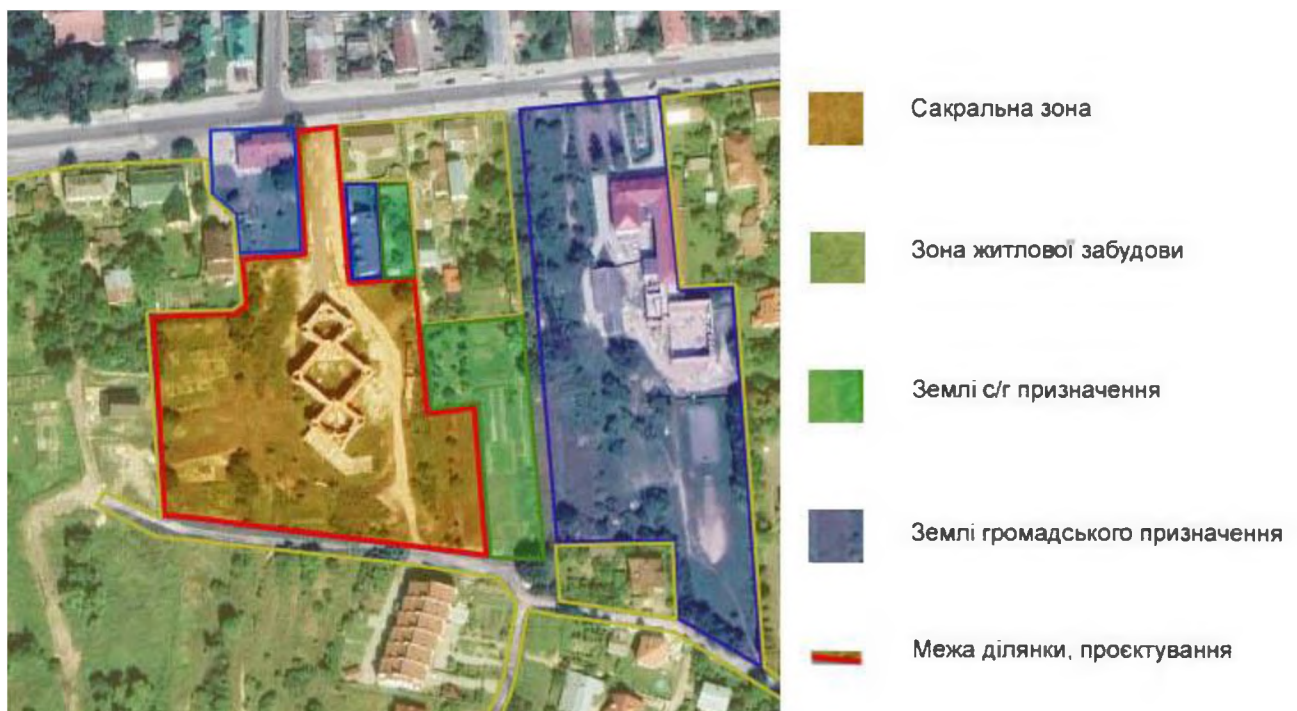

Рисунок 2.4. Функціональне зонування прилеглих територій храму св. Софії Премудрості Божої у Винниках.

2.2. Ландшафтний аналіз території.

Стара частина Винник розташована в улоговині, де бере свій початок річка Марунька. Новіша частина зосереджена на горі, де у давнину були закладені виноградники. До сих пір є збережений топонім «Винна гора».

Ділянка, яка відведена для проєктування знаходиться на межі пагорба та схилів, які прямують у долину річки Маруньки (рис 2.5).

Рисунок 2.5. Вид на нижню частину Винник із Софійського схилу.

Абсолютний максимум температури ґрунту протягом всього року плюсовий. Найхолодніший зимовий місяць - січень, найтепліший літній - липень. Взимку середня температура поверхні ґрунту близька до середньої температури повітря. Глибина, промерзання ґрунту найбільша в січні-лютому і коливається з межах 40-73 см, досягаючи іноді - 114 см. На промерзання ґрунту впливає характер надґрунтового рослинного покриву, який зараз знищений внаслідок будівельних робіт та переміщення великої маси землі. Протягом року тут переважають вітри західного та північно-західного напрямку.

Рельєф ділянки пересічний із великими перепадами висот. Абсолютні відмітки крайніх меж ділянки коливаються в межах 300,75 – 282,88 м. На території церкви існують ділянки із значними крутосхилами і вони є терасовані. Крутосхили мають південну експозицію і є добре прогріті сонцем, що дає можливість формувати тут у майбутньому великий асортимент рослин. Мікрокліматичні особливості окремих мікро-ділянок визначаються за їх експозицією, крутизною схилів, умовами місцевої циркуляції повітря (рис.2.6). За цими показниками мікро-ділянки поділяємо на дві групи:

- ділянки з більш-менш рівнинним характером, з незначними ухілами поверхні;
- ділянки крутосхилів південної та південно-західної експозиції (найбільш прогріті ділянки).

Рисунок 2.6. Рельєф окремих вирівняних ділянок навколо храму Святої Софії Премудрості Божої у Винниках.

На території церкви обстежувались усі існуючі насадження, визначались їх таксаційні показники, санітарний стан та декоративна якість. Інвентаризація насаджень подана у додатку А1. В асортименті присутні аборигенні та декоративні породи. Значна кількість фруктових дерев молодого віку зростає переважно на західній частині території храму.

РОЗДІЛ III

АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНЕ РІШЕННЯ

3.1. Функціональне зонування території.

Важливою складовою проєкту є його функціональна складова. Від доброї організації усіх розрізнених за призначенням частин залежить функціонування об'єкту. Для храмової архітектури та оточення це набуває важливого значення.

У проєкті передбачено виокремити ділянки, які будуть мати різне функціональне призначення:

- вхідна зона;
- навколо-храмова зона;
- плебанія;
- реколекційна зона;
- спортивна зона;
- зона літніх дитячих таборів;
- зона масових заходів;
- зона паркування автомобілів;
- декоративний сад.

Вхідна зона призначена для скерування потоків людей від вулиці Галицької до храмових входів. Тут влаштовується мінімальне озеленення і максимальне заощення. Цій зоні акцент ставиться на дизайн простору. Праворуч та ліворуч від входів у храм організуються дві зони, які прийматимуть велику кількість людей. Східна частина буде мати мінімальну кількість насаджень і високий рівень благоустрою. Західна частина влаштована а рівній терасі, з якої відкривається обширна панорама на нижнє місто з його малоповерховою забудовою. Оскільки західна площа більш відкрита на сонце, тому тут передбачається висаджувати високі дерева. Ділянка з плебанією розташована на південному сході недалеко від проєктованого провулку і має добре освітлення і близьке сполучення із вулицею Галицькою. Реколекційна зона межує із самим храмом, спортивною зоною та зоною літніх дитячих таборів. Спортивна зона передбачена у східній частині і призначена для

оздоровлення та фізичного розвитку дітей і юнацтва. Зона для літніх дитячих таборів розташована на південь від храму. Тут передбачено літній павільйон та відкритий простір для ігор і розваг дітей. Зона масових заходів примикає до нижніх храмових приміщень безпосередньо перед кафетерієм. В ній передбачено проведення духовних та культурних заходів, лекцій, тренінгів, майстер-класів на відкритому повітрі у теплу пору року. В ній можна створити пересувний відкритий літній амфітеатр із сценою-трансформером. В амфітеатрі будуть проводитися навчання, фестивалі, концертні програми та інші культурно-мистецькі заходи. У зоні паркування автомобілів передбачено 70 місць для авто і розташована вона у південно-західній частині ділянки, безпосередньо межуючи із проєктованою вулицею.

3.2. Планувальне рішення.

Планування території храму Святої Софії Премудрості Божої організоване таким чином, щоб найкраще забезпечити зв'язок різних функціональних зон та скерувати великі потоки людей у різних напрямках. Оскільки ділянка видовжена, а храм розташований по середині ділянки на значному перепаді висот, тому усе планування матиме праву і ліву частини. Тераси з великим перепадом висот вимагають влаштування сходів та пандусів. Перед початком будівельних робіт з благоустрою необхідно влаштувати вертикальне планування усієї території з метою відводу дощових вод з поверхні ділянки.

Вхідна зона має багато мощення та вільне розташування дерев, тому тут немає чіткого регулювання потоку людей. Малі островки розмежування будуть вказувати на рух і скеровувати людей у необхідному напрямку. Увесь простір організований так, щоб підвести людину до входів у храм. Два бічні входи центральної нави визначили подальший рух людей. Від цих входів ведуть широкі доріжки до виходу та до інших локацій храму.

У нижній частині, де відбуваються масові заходи брукується великий і довгий майдан перед входом на нижньої частини будівлі. Аналогічний великий майдан створено біля кафетерію, там, те будуть проходити літні навчання, реколекції, перегляд фільмів, концерти. Заїзд на територію храму влаштовано з

півдня, а попри східну стіну храму влаштовано майданчик для тимчасового паркування автомобілів, та розвороту вантажних автомобілів. На південному заході влаштована стоянка автомобілів із розмежувальними острівками.

Західна частина ділянки влаштована у регулярному стилі, тут передбачено терасні сади, які будуть спадати рельєфом з півночі на південь. Терасні сади доповнені сходами та пандусами. Терасні сади пов'язують паркувальні майданчики із вхідною частиною.

Спортивні майданчики сплановані регулярно. Головна вісь орієнтована відповідно до вимог ДБН. До них будуть влаштовані підходи. До рекреаційного будинку та до плебанії будуть влаштовані зручні під'їзди. Усі доріжки та під'їзди матимуть тверде покриття із бруківки. На території храму пропонується влаштувати водовідвідні лотки та дощову каналізацію. Велика поверхня купола та дахів церкви вимагатиме комплексної системи водовідведення дощових вод.

3.3. Архітектурне рішення.

У нашому завданні була поставлена вимога запропонувати архітектурне рішення плебанії – помешкання для священника. Стилiстично та композиційно плебанія має відповідати архітектурі храму. В польській науковій літературі 1980-х років розвинулася ідея «традиції місця». Автори цієї ідеї кажуть, що коли форма органічно, функціонально та формально ув'язується з традицією місця, підтримує розвиток властивостей місця, тоді таку форму можна назвати дозрілою [Bogdanowski, 59]. В нашому розумінні довершеність форми впливає із гармонійного поєднання існуючих природних та штучних форм із тою, яка проектується. Оскільки ділянка для плебанії відкрита і вільна від рослинності, розташована вище по рельєфу від спортивної зони, тому має добрий візуальний зв'язок із храмом. Архітектура храму виражена у простих кубічних формах без зайвого декору. Звідси архітектура плебанії строго проста і виражає функцію приміщень в об'ємах. Тут використані прийоми функціоналізму. Для опорядження фасадів використовуються сучасні матеріали: бетон, піноблоки, дерево, метал, керамічна плитка. Архітектура плебанії подана на рис. 3.1.

Рисунок 3.1. Плебанія біля храму Святої Софії Премудрості Божої у Винниках.

Перший поверх відведений для вітальні, кухні, коридору та санвузлів. Другий поверх має дві спальні, хол та санвузли. Проектом передбачено рівний дах із відповідно гідроізоляцією та водовідведенням. Сходи ведуть як на другий поверх, так і в цокольні приміщення, які також можуть використовуватися в якості укриття під час повітряної тривоги. Поверхові плани подані на рис. 3.2.

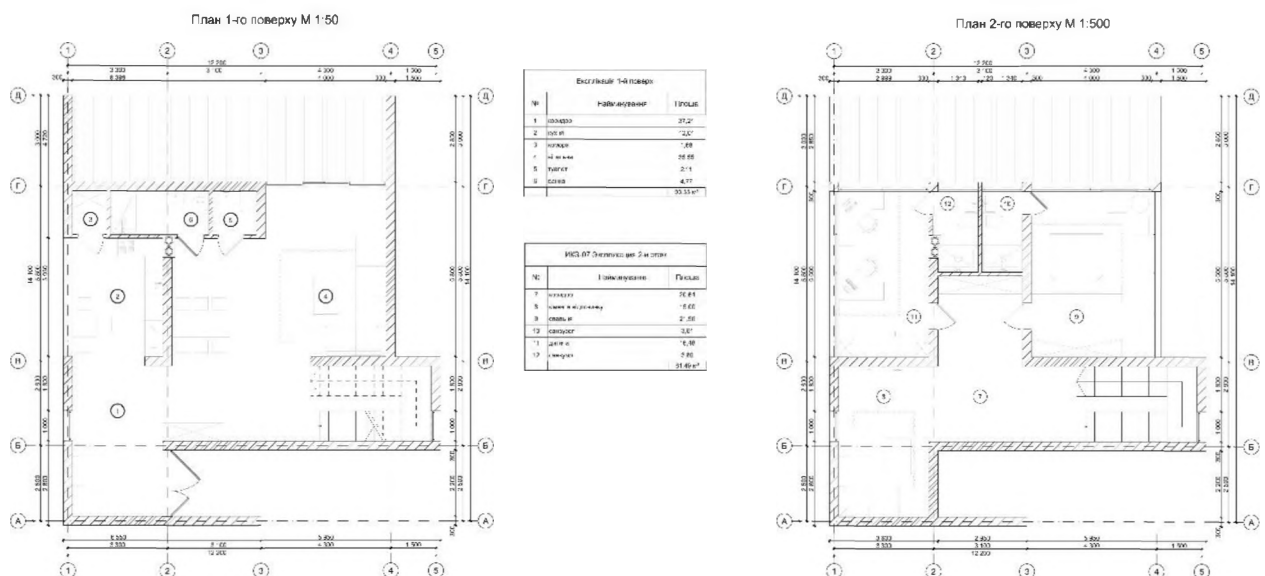

Рисунок 3.2. Поверхові плани плебанії.

Проектом пропонується застосувати інноваційні рішення, які б знизили витрати енергоносіїв. Планується встановити сонячні панелі для виробітку

електроенергії. Для оптимального забезпечення тепла пропонується встановити котел з подвійною функцією, який працюватиме на рідкому та твердому паливі.

3.4. Озеленення та благоустрій.

Озеленення території безпосередньо залежить від функціональної зони. Кожна зона має свої особливості. Вхідна зона приймає людей і створює перше враження. Тому тут висаджено два ряди тюльпанових дерев (*Liriodendron tulipifera* L.). Їх замінюють сакури Роял Бурунді (*Prunus Royal Burgundy*) на західній терасі. Кількість сакур незначна, щоб не закрити вид на панораму Винник. Невеликий стрижений бордюр із рядової посадки чубушника (*Philadelphus* L.) буде обмежувати доступ до крутого схилу. Західні та південні схили пропонується засадити кизильником (*Cotoneaster horizontalis* Decne.), який буде своїм корінням укріплювати схил від сповзання ґрунту.

Східна частина декорована дрібнолистими липами (*Tilia cordata* Mill.). Найбільше озеленення припадає на терасний сад, де поруч із деревами зростають чагарники, високорослі трави, квіти та ґрунтопокривні. Терасний сад має стрижені травники, регулярні квітники, рабатки тощо. Серед дерев: в'яз шорсткий, верба Матсудана, тис ягідний, багряник японський.

Мінімальне озеленення влаштовано біля реколекційного будинку. Тут висаджені штамбові дерева псевдоакації (*Robinia pseudoacacia Umbraculifera*). На розмежувальних острівках паркінгу висаджені штамбові дерева бігніонієвоподібної катальпи (*Catalpa bignonioides Nana*). Невеликі кутки, де примкають або перетинаються доріжки декоровані багатьма низькоростучими рослинами. Серед них чагарники, трави, молодило, камнеломки, седуми, багаторічні та однорічні рослини, цибулькові квіти. Ці острівки будуть давати багатство барв у різні пори року.

Плебанія декорується мінімальним набором хвойних та листяних рослин: туя західна форма золотистокінчикова (*Thuja occidentalis "Europe Gold"*); тис ягідний (*Taxus baccata* L.); яблуня Недзвецького (*Malus niedzwetzkyana* Dieck ex Koehne (*Malus Niedzwetzkyana* Dieck.); верба Мадсудана (*Salix Matsudana Tortuosa*); гібіскус сирійський (*Hibiscus syriacus* L.), сакура (*Prunus Royal Burgundy*).

ВИСНОВКИ

1. Архітектурно-ландшафтна організація територій храмів залежить від конфесійної приналежності храму, особливостей місцевості, містобудівної ситуації, будівельної традиції. На сьогодні побутують різні підходи до вирішення просторів навколо храмів. Наповнення цих просторів залежить від поставленого задання та можливостей замовника.

2. Територія храму Святої Софії Премудрості Божої у Винниках розташована на складному рельєфі і має вигідне у композиційному плані розташування. Звідси розкриваються унікальні панорами на міський ландшафт Винник і його околиць. Місцевість дотична до історично сформованої забудови вздовж вулиці Галицької, а відтак наповнення простору враховує архітектурну та культурну спадкоємність.

3. Проєкт передбачає організацію багатьох функціональних зон навколо храму і розташування двоповерхової плебанії з помешканням священника. Основна ідея проєкту – ув'язати нові форми із існуючим урбанізованим середовищем.

4. Сформовані садово-паркові композиції будуть розкриватися із декількох різнопланових терас. Підхід в озелененні ділянок скерований на мінімалістичні втручання декоративними формами у їх ландшафт. Насадження підпорядковуються функціональному використанню кожної окремої зони. При підборі асортименту рослин враховано мікрокліматичні умови ділянки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основні джерела

1. Гнесь І.П. Однородинний житловий будинок: навчальний посібник для студентів базового напрямку «Архітектура» вищ. навч. закл. / І. П. Гнесь [та ін.] ; Національний університет «Львівська політехніка». — Л. : Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2007. — 112 с.
2. Дида І. Екологічні основи традиційно української архітектури: монографія. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 332 с.
3. Дідик В.В. Естетика і композиція ландшафту. Проектування ландшафтних об'єктів: композиція та естетичні засади: навч. посібник / В.В. Дідик, Т.М. Максим'юк. – Львів, Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 244 с.
4. Котовська Ю.С., Омелянова В.Ю. Перспективи озеленення об'єктів спеціального призначення на прикладі території Свято-Успенського собору у Херсоні / Таврійський науковий вісник № 118. – С. 126-133.
5. Кучерявий В.П., Кучерявий В.С. Озеленення населених місць: підручник для студентів вищих навчальних закладів. – Львів: Видавництво ПП «Новий Світ-2000», 2019. – 666 с.
6. Архітектурне проектування громадських будівель і споруд: навч. посіб. / С.М. Лінда; Нац. ун-т «Львівська політехніка». — 2-ге вид., випр. і допов. — Л.: Вид-во Львівської політехніки, 2013. — 642 с.
7. Лозинський Р. Культурні ландшафти Галичини: етика взаємодії людини з природою. – Сокільники-Львів, 2020. – 224 с.
8. Олейнюк-Пухняк О.Р. Дворики в історичній частині міста Львова та шляхи їх озеленення: монографія. – Львів: видавництво «Новий Світ-2000», 2022. – 192 с.
9. Посацький Б.С. Простір міста і міська культура (на зламі ХХ-ХХІ ст.): монографія. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. 208 с.

10. Роговський С.В. Особливості формування та озеленення сакрального ландшафту на прикладі храмового комплексу в селі Буки Сквирського району Київської області / Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип.21.9. – С. 44-49.
11. Тарас В. Монастирські сади Галичини (X – середина XIX ст.). – Львів, 2006. – 276 с.
12. Терський С. З далекого минулого княжих Винник під Львовом / Наукові записки ЛІМ. – Львів, 1994. – Вип. II-III. – С. 22-36.
13. Скоп Л. Церква св. Юра XV—XVII ст. у Дрогобичі. — Дрогобич, 2003. — С. 2.
14. Штойко П. Географія німецьких колоній Галичини кінця XVIII – початку XX століть / Німецькі колонії Галичини: історія-архітектура-культура. Львів: «Манускрипт», 1996. - С. 68-74.
15. Юрчишин Г.М. та ін. Проектування християнського храму : навч. посіб. / Г.М.Юрчишин, Р.А.Горбань, В.В.Дутка, О.Н.Козак, І.П.Смадич, Р.Г.Стефюк, С.В.Бзунько. — Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2015. — 174 с.
16. Bogdanowski J., Łuczyńska-Bruzda M., Novak Z. Architektura Krajobraza / wydanie trzecie. – Warszawa – Kraków: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1981. – 246 s.
17. Mireia Casanovas Soley Urban Landscape. – Barcelona: FKG, 2008. – 27 p.

Інтернет ресурси

18. Райські гаї: найпривабливіші монастирські сади у Польщі [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://culture.pl/ua/stattia/raiski-hai-naipryvablvishi-monastyrski-sady-u-polshchi>
19. Дерев'яна церква в Урнесе, Норвегія [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dom.ukr.bio/ua/articles/2205/>
20. Borgund stavkyrkje. Тисячоліття застигло в дереві: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://haidamac.org.ua/2011/12/borgund/>
21. Проектування громадських будівель: портфоліо проектів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zrobim.com.ua/arkhitektura/proektirovanie-obshhestvennyh-zdanij.html>

22. Озеленення території храму у Чорноморську [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.drop.od.ua/>

Нормативно-технічні та технічні документи

23. Планування та забудова територій / ДБН Б.2.2-12:2019. – К.: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2019. – 177 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2019/07/DBN-B22-12-2019.pdf>

24. Громадські будівлі та споруди: основні положення / ДБН В. 2.2-9:18 зі Зміною 1. – К.: Міністерство розвитку громад та територій України, 2022. – 43 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://e-construction.gov.ua/files/new_doc/3022082276805576102/2023-01-24/fa9a3e00-5004-46db-8b8b-e6dea58ac5f9.pdf

25. Житлові будинки: основні положення / ДБН В. 2.2-15:2019. – К.: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2019. – 44 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2019/08/DBN_V-2-2-15-2019.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А 1. Інвентаризація насаджень на території церкви Святої Софії Премудрості Божої у м. Винники

№	Українська назва	Латинська назва	Д стовбура, см	Висота дерева, м	Д крони дерева, м	Стан	Особливості	Примітки
1	Горіх волоський	<i>Juglans regia</i> L.	43	18	6,5	зд		
2	Горіх волоський	<i>Juglans regia</i> L.	40	17	5	зд		
3	Алича звичайна	<i>Prunus cerasifera</i> Ehrh.	20	9	2,5	зд	Сухі гілки	
4	Верба козяча	<i>Salix caprea</i> L.	15	7	2,4	зд		
5	Верба козяча	<i>Salix caprea</i> L.	13	6,5	2	зд		
6	Верба козяча	<i>Salix caprea</i> L.	11	5	1,5	зд		
7	Бузина	<i>Sambucus</i> L.	4-5	2,5	2	нз	Сухі гілки	видалити
8	Вишня домашня	<i>Prunus cerasus</i> L.	10	6	2,4	зд		
9	Вишня домашня	<i>Prunus cerasus</i> L.	9	5,5	2	зд		
10	Вишня домашня	<i>Prunus cerasus</i> L.	10	6	2,1	зд		
11	Черешня звичайна	<i>Prunus avium</i> L.	25	12	4,8	д		
12	Черешня звичайна	<i>Prunus avium</i> L.	22	11,5	4,4	д		
13	Яблуня домашня	<i>Malus domestica</i> Borkh.	25	14	5	зд		
14	Яблуня домашня	<i>Malus domestica</i> Borkh.	25	14	5	зд		
15	Яблуня домашня	<i>Malus domestica</i> Borkh.	27	15	6	нз	всихає	видалити
16	Яблуня домашня	<i>Malus domestica</i> Borkh.	22	14	5	зд		
17	Яблуня домашня	<i>Malus domestica</i> Borkh.	17	10	3,5	д		
18	Яблуня домашня	<i>Malus domestica</i> Borkh.	14	9	3	зд		
19	Яблуня домашня	<i>Malus domestica</i> Borkh.	12	8,5	2,5	зд		